

FORSKNINGSETISKA DELEGATIONENS VERKSAMHETS- BERÄTTELSE 2021

FORSKNINGSETISKA
DELEGATIONEN

INNEHÅLL

1. Delegationens mål och uppgifter	3
2. Främjande av god vetenskaplig praxis (GVP)	5
2.1. God vetenskaplig praxis (GVP)	5
2.2. Forskningsetikens stödpersoner	6
2.3. Kommunikation och information	6
2.4. Evenemang	8
3. God vetenskaplig praxis (GVP) behandling av misstankar om avvikelser	9
3.1. Misstankar om avvikelser från GVP och konstaterade kränkningar som anmälts till TENK	9
3.2. Kränkningar av GVP som konstaterats i forskningsorganisationer	10
3.3. Begärda och givna GVP-utlåtanden från TENK	12
3.4. Sammanfattande GVP-utlåtanden från TENK	13
4. Etisk prövning av humanvetenskaper	25
4.1. Etiska kommittéer inom humanistiska vetenskaper och koordinering av dem	25
4.2. TENK:s utlåtanden om etisk prövning av de humanistiska vetenskaperna	26
5. Internationell verksamhet	28
6. Personal och ekonomi	30

1.

DELEGATIONENS MÅL OCH UPPGIFTER

FORSKNINGSETISKA DELEGATIONEN (TENK) är ett sakkunnigorgan tillsatt av undervisnings- och kulturministeriet (UKM) som behandlar etiska frågor i anslutning till forskning. Dess uppgift är att främja god vetenskaplig praxis och förebygga oredlighet i forskningen (Förordning om forskningsetiska delegationen 1347/1991). Dessutom har Forskningsetiska delegationen enligt förordningen i uppgift att 1) göra framställningar och avge utlåtanden till myndigheter om forskningsetiska lagstiftningsfrågor och andra frågor, 2) fungera som sakkunnigorgan vid utredning av forskningsetiska problem, 3) ta initiativ till främjande av forskningsetik samt främja diskussionen om forskningsetik i Finland, 4) följa den internationella utvecklingen inom sitt område samt aktivt delta i internationellt samarbete och 5) bedriva informationsverksamhet i anslutning till forskningsetiska frågor. I denna verksamhetsberättelse berättar vi hur TENK:s uppgifter och mål har förverkligats i verksamheten 2021.

Forskningsetiska delegationen utför de uppgifter som ålagts den genom att garantera etik och kvalitet i forskningen genom att förebygga oredlighet i forskning inom alla vetenskapsområden, utarbeta nationella anvisningar, ordna seminarier och främja utbildning, genom att samordna den etiska prövningen av humaniora samt nätverka och påverka såväl nationellt som internationellt. Dessutom övervakar TENK god vetenskaplig praxis genom att följa och statistikföra avvikelser från god vetenskaplig praxis, ge utlåtanden om utredning av misstankar om brott mot god vetenskaplig praxis samt erbjuda rådgivning i problemsituationer. Genomförandet av dessa åtgärder beskrivs närmare i kapitel 2–6.

UKM tillsätter TENK:s medlemmar på framställning av vetenskapssamfundet för en tre års period. Under delegationens mandatperiod 1.2.2019–31.1.2022 fungerar dekanus, professor **Riitta Keiski** från Uleåborgs universitet som ordförande och professor **Erika Löfström** från Helsingfors universitet som vice ordförande. Utöver dem har delegationen åtta andra medlemmar:

- Ledande forskare **Kari Hämäläinen**,
Statens ekonomiska forskningscentral VATT
- Direktör för juridiska ärenden **Matti Karhunen**,
Teknologiska forskningscentralen VTT Ab
- Utvecklingsdirektör **Leena Liimatainen**, Jyväskylä yrkeshögskola
- Specialsakkunnig **Susanna Näreaho**, Yrkeshögskolan Metropolia
- Professor **Riitta Salmelin**, Aalto-universitetet
- Direktör **Sirpa Thessler**, Naturresursinstitutet
- Biträdande professor **Alexi Tornio**, Åbo universitet
- Professor **Risto Turunen**, Östra Finlands universitet

Som ständig sakkunnig i delegationen fungerar kansler emerita **Krista Varantola** och TENK:s generalsekreterare, docent **Sanna-Kaisa Spoof** är sekreterare.

Delegationen sammanträdde sju gånger under 2021. På grund av coronapandemin ordnades mötena som webbmöten. Under året bildade TENK:s medlemmar och sekretariat nätverk och presenterade TENK:s verksamhet genom att hålla presentationer vid seminarier (BILAGA 1) samt publicera artiklar och ge intervjuer (BILAGA 2). TENK:s medlemmar arbetar aktivt i både nationella och lokala etiska kommittéer och arbetsgrupper (BILAGA 3).

2.

FRÄMJANDE AV GOD VETENSKAPLIG PRAXIS (GVP)

2.1. GOD VETENSKAPLIG PRAXIS (GVP)

TENK:s förebyggande anvisningar *God vetenskaplig praxis och handläggning av misstankar om avvikelser från den i Finland. Forskningsetiska delegationens anvisning 2012* (s.k. GVP-anvisningar) erbjuder alla som bedriver forskning en modell för god vetenskaplig praxis. Syftet med anvisningarna är att främja en god forskningspraxis och att förebygga vetenskaplig ohederlighet och ge stöd åt alla organisationer som bedriver forskning, såsom universitet, yrkeshögskolor och forskningsinstitut.

GVP-anvisningarnas verkan bygger på att vetenskapssamfundet frivilligt åtar sig att följa dem och göra de forskningsetiska principerna kända. I Finland följs anvisningen inom alla vetenskapsområden, och alla som har förbundit sig till den; alla universitet, yrkeshögskolor och nästan alla forskningsinstitut som omfattas av offentlig finansiering, samt bland annat Finlands Akademi, Business Finland och Statsrådets kansli. Totalt omfattar GVP-anvisningen uppskattningsvis 25 000–30 000 medlemmar i universitetens, yrkeshögskolornas och forskningsinstitutens forskningssamfund.

I uppdateringen av GVP-anvisningen fästes särskild uppmärksamhet vid den respons som man fått genom en enkät riktad till vetenskapssamfundet våren 2021. I responsen efterlystes bland annat mellanrubriker, utvidgning av tillämpningsområdet till FUI-verksamhet, precisering av GVP-terminologin, precisering av definitionerna av GVP-kränkningar och att den tid som går åt till GVP-processen ska förkortas. Man ville också bättre lyfta fram organisationernas GVP-ansvar vid sidan av forskarnas skyldigheter. Uppdateringsarbetet fortsätter 2022. Målet är att publicera den förnyade anvisningen i december 2022.

Till uppdateringsgruppen hörde Riitta Keiski och **Erika Löfström** från TENK:s ordförandeskap, samt medlemmarna **Susanna Näreaho**, **Kari Hämäläinen** och **Matti Karhunen** samt den ständigt sakkunniga **Krista Varantola**. Uppdateringsarbetet koordineras av TENK:s sekretariat **Sanna-Kaisa Spoof**, **Iina Kohonen**, **Terhi Tarkiainen** och **Minna Aittasalo**.

2.2. STÖDPERSONER FÖR FORSKNINGSETIK

TENK koordinerar den stödpersonsverksamhet för forskningsetik som inleddes år 2017. Utgångspunkten för stödpersonsverksamheten är bland annat behovet av att stärka forskarkårens kännedom om god vetenskaplig praxis i Finland. Fram till slutet av 2021 deltog sammanlagt 74 forskningsorganisationer och 146 stödpersoner i stödpersonssystemet för forskningsetik.

Stödpersonernas viktigaste uppgift är att erbjuda konfidentiell rådgivning till den egna organisationens personal i situationer där man misstänker att god vetenskaplig praxis kränkts. Man hoppas också att stödpersonsverksamheten sänker tröskeln för att göra en GVP-anmälan vid allvarliga misstankar om oredlighet.

TENK ordnar årligen olika utbildningar och nätverksevenemang för forskningsetikens stödpersoner. År 2021 ordnades utbildningar för stödpersoner i forskningsetik och nätverksevenemang i mars, maj och november som webbevenemang. FM **Päivi Seppälä** genomförde arbetshandledning för stödpersoner hösten 2021. I arbetshandledningen deltog sammanlagt 12 stödpersoner som träffades fem gånger via Zoom. Deltagarna hade knappt några rådgivningssituationer under den aktuella tiden, men allmänna forskningsetiska frågor väckte mycket diskussion och kamratgruppens betydelse visade sig vara stor.

TENK genomför årligen en enkät för stödpersonerna. Enkäten som kartlägger verksamheten år 2021 genomfördes i februari 2022. Svarefrekvensen var 50 %. Av enkäten framgick att stödpersonernas uppgifter 2021 särskilt omfattade forskningsetisk rådgivning och information. De hade haft ganska få egentliga misstankar om GVP-kränkning och GVP-processer. För att utveckla verksamheten önskade man att TENK bland annat skulle utveckla kamrattödet och nätverksbildningen. Resultaten av enkäten behandlades i utvecklingsgruppen för stödpersonsverksamheten under ledning av ordförande **Erika Löfström**.

2.3. KOMMUNIKATION OCH INFORMATION

Forskningsetiska delegationen har till uppgift att bedriva informationsverksamhet om forskningsetiska frågor. TENK meddelar och informerar om sin verksamhet och sina anvisningar om forskningsetik på finska, svenska och engelska bland annat på sin egen webbplats, på Ansvarsfull forsknings webbplats och i nyhetsbrevet *TENK informerar*. Dessutom presenterar TENK:s medlemmar och sekretariat TENK:s verksamhet och gör forskningsetiska frågor synliga genom att hålla presentationer på seminarier (BILAGA 1) och publicera artiklar samt genom att ge intervjuer (BILAGA 2). TENK ordnar också olika expertevenemang för vetenskapssamfundet (se punkt 2.4).

Den forskningsetiska delegationens kommunikationsår 2021 innehöll ett fördjupat samarbete med aktörer inom Ansvarsfull forskning. Ansvarsfull forskning förenar Vetenskapliga samfundens delegation (TSV) och tillhörande forskningsstöddorgan – TENK, Delegationen för informations-spridning, Öppna vetenskapen och Publikationsforumets – funktioner och kommunikation. År 2020 grundade ovan nämnda aktörer inom ansvarsfull vetenskap en gemensam webbplatsfamilj vars mål är att främja tillförlitliga och gemensamt godkända sätt att producera, publicera och utvärdera forskningsdata. År 2021 etablerade sig webbplatsprojektet Ansvarsfull forskning.

Det fördjupade samarbetet mellan aktörerna inom Ansvarsfull forskning syntes på TENK:s och Ansvarsfull forsknings webbplatsfamiljs webbplatser exempelvis genom en mer mångsidig och aktiv produktion av artiklar och nyheter. I artiklarna om ansvarsfull vetenskap behandlades till exempel forskningsetik, vetenskaplig kommunikation och öppenhet inom vetenskap samt utvärdering. Sammanlagt publicerades 23 artiklar på Ansvarsfull forskning, varav sju var översatta versioner. Den gemensamma webbplatsen har stött samarbetet mellan aktörerna och främjat synligheten, närvaron och användningen av teman inom ansvarsfull forskning och forskningsetik i samhället. År 2021 publicerades sammanlagt 20 aktuella nyheter och artiklar på TENK:s webbplats på finska. Tre översatta versioner publicerades på svenska och fem på engelska. Man lade också till nya funktioner på webbplatsen, som användarna kan ta i bruk. Till exempel utlåtanden från söktjänsten TENK om misstankar om kränkning av god vetenskaplig praxis (GVP). Sammanfattningarna finns i söktjänsten på finska, svenska och engelska. Med sammanfattningar önskar man kunna erbjuda hjälp, till exempel som stöd för undervisningen i forskningsetik.

Under det gångna året utvidgades språkutbudet i TENK:s undervisningsvideor. Tecknade videor i undervisningssyfte som presenterar god vetenskaplig praxis och etisk prövning av humanvetenskaper fanns tidigare tillgängliga på finska, svenska och engelska. År 2021 blev videorna tillgängliga även på franska och ryska. Med hjälp av översättningarna strävar TENK efter att tillgodose behoven hos forskarkåren som internationaliseras i Finland ännu bättre än tidigare. Undervisningsmaterialet och dess olika språkversioner utnyttjades aktivt i kommunikationen 2021. Bland den internationella publiken fick språkversionerna av undervisningsvideorna synlighet till exempel på evenemangsplattformen för webbkongressen ENRIO 2021 Congress on Research Integrity Practice i september 2021. Vid sidan av undervisningsvideorna producerades också korta videor till ENRIO-kongressen i samarbete med aktörer inom Ansvarsfull forskning och TSV, där TENK:s, TJNK:s, Öppna vetenskapens och Publikationsforumets verksamhet presenterades. Mål och värderingar.

År 2021 utvecklade TENK sin finskspråkiga kommunikation med intressentgrupper. När det gemensamma nyhetsbrevet för aktörer inom Ansvarsfull

forskning avslutades våren 2021 började TENK med ett nytt återkommande nyhetsbrev. *TENK informerar*-brevet skickas till alla organisationer som förbundet sig till TENK:s anvisningar, samt dess ledning, stödpersoner för forskningsetik samt andra intressentgrupper och personer som finns på TENK:s e-postlista 3–5 gånger i året. År 2021 publicerades *TENK informerar*-brevet i juni, september och december. Syftet med meddelandet är att informera intressentgrupperna om TENK:s, och mer omfattande forskningsetik samt ansvarsfull forsknings, aktuella ämnen och frågor.

2.4. EVENEMANG

I mars ordnade TENK i samarbete med de nationella etiska delegationerna en Etikens dag 2021 (BILAGA 4). Temat för det årliga seminariet var denna gång deltagarens rättigheter. Etikdagens seminariums presentatörer: **Riitta Keiski, Iina Kohonen, Helena Eronen, Kari-Matti Piilahi, Maija Miettinen, Peija Haaramo, Olli Carpen, Henriikka Mustajoki, Markus Torvinen, Päivi Topo och Rauna Kuokkanen.**

Etikens dag 2021, som ordnades på webben på grund av coronapandemin, lockade en rekordpublik. Zoom-webbinariet och Youtubes direktsändning följdes av sammanlagt nästan 500 personer. Dagens tema granskades ur såväl humanistiska vetenskapens som medicinska vetenskapens perspektiv. Under seminariet diskuterades dessutom specialgruppernas rätt att bli undersökta, men även rätten att låta bli att bli undersökta. Inspelningen av webinariet kunde ses på Vetenskapliga samfundets Vetenskaps-tv-kanal på Youtube under 14 dygn. Etikens dag är ett seminarium som på ett tvärvetenskapligt sätt behandlar vetenskapliga forskningsetiska frågor och som sammanfört representanter för olika vetenskapsområden sedan 2011.

I september 2021 ordnade TENK och den europeiska organisationen för forskningsetik ENRIO i samarbete med Aalto-universitetet den första ENRIO 2021 Congress on Research Integrity Practice-webbkongressen. Närmare 400 forskningsetiska experter samlades till en europeisk forskningsetik-kongress 27–29.9.2021. I kongressen som fokuserade på forskningsetikens praktiska frågor deltog experter från 32 olika länder. Den forskningsetiska utbildningen och utvecklingen av en god forskningskultur lyftes fram starkt på ENRIO-kongressen (se mer om kongressen i kapitel 5).

3.

HANDLÄGGNING AV GOD VETENSKAPLIG PRAXIS (GVP) VID MISSTANKE OM AVVIKELSE

3.1. MISSTANKAR OM AVVIKELSER FRÅN GVP OCH KONSTATERADE KRÄNKNINGAR SOM ANMÄLTS TILL TENK

År 2021 anmälde Finlands universitet, yrkeshögskolor och andra forskningsorganisationer som förbundet sig till GVP-anvisningen sammanlagt 53 nya misstankar om kränkningar av god vetenskaplig praxis, av vilka 10 gällde lärdomsprov för högre yrkeshögskoleexamen.

Varje enskild misstanke utreddes inom GVP-processen i den organisation där den misstänkta forskningen eller lärdomsprovet var under arbete eller utfördes.

Enligt anmälningar till TENK slutfördes 38 GVP-processer under året. En del av dem hade inletts redan under de föregående åren. Av dessa gällde 31 fall som undersökts vid universitet eller andra organisationer och sju lärdomsprov för högre yrkeshögskoleexamen. I två av lärdomsproven för högre YH-examen konstaterades plagiering och tillsammans med försummelse av god vetenskaplig praxis.

I fem av de fall som undersöktes vid universitet eller andra forskningsorganisationer konstaterades GVP-kränkning. Tre av fallen handlade om oredlighet och två om försummelse av god vetenskaplig praxis.

Sammandrag av konstaterade GVP-kränkningar presenteras i punkt 3.2.

Misstankar om avvikelser från GVP och konstaterade GVP-kränkningar som anmälts till TENK, antal (antalet anmälningar om högre YH-lärdomsprov inom parentes)	2021	2020	2019	2018	2017
Forskningsorganisationernas anmälningar om nya misstankar om avvikelser från GVP	53 (10)	43 (2)	34 (13)	40 (16)	21 (0)
GVP-processer som slutförts i forskningsorganisationerna och där man konstaterat avvikelser från GVP: oredlighet	5 (2)	6 (3)	13 (9)	12 (7)	1 (0)
Forskningsorganisationerna har slutfört GVP-processer där man konstaterat avvikelser från GVP: likgiltighet	3 (1)	9 (2)	6 (4)	7 (0)	4 (0)
GVP-processer som slutförts i forskningsorganisationerna och där ingen GVP-kränkning konstaterats:	21 (3)	24 (0)	22 (6)	15 (0)	17 (0)

Tabell 1: Antalet misstänkta avvikelser från GVP och konstaterade avvikelser från GVP som anmälts till forskningsetiska delegationen per år (antalet anmälningar om högre YH-lärdomsprov inom parentes).

3.2. AVVIKELSER FRÅN GVP SOM KONSTATERATS I FORSKNINGSORGANISATIONER

Fall 1: Förskingring av en forskningsidé ledde till beslut om att god vetenskaplig praxis kränktes i form av oredlighet

Docent A i humaniora misstänkte att professor B och dennes arbetsgrupp hade stulit docent A:s forskningsidé och plagierat dess forskningsplan. I universitetets förundersökning ansåg man att undersökningen inte undanröjde misstanken om GVP-kränkning och därmed inleddes en egentlig utredning av ärendet.

På basis av den egentliga utredningen och helhetsbedömningen beslutade universitetet att B hade gjort sig skyldig till kränkning av god vetenskaplig praxis genom att förskingra en annan forskares forskningsidé. Med stöd av forskningsidé avses otillåten presentation eller användning av annans

forskningsresultat, idé, observationer eller material i eget namn. Däremot stödde utredningen inte A:s påståenden om plagiering.

I sitt utlåtande befriade TENK B från misstanke om oredlighet; se TENK 2021:19.

Fall 2: Plagiering som konstaterats i en pro gradu-avhandling, dvs. olovligt lån ledde till anmärkning om oredlighet

Humaniorastuderanden A misstänkte att studerande B hade plagierat A:s avhandling som publicerades 2017 i sin pro gradu-avhandling som utkom 2019.

På basis av den egentliga undersökningen blev universitetets slutsats att det i pro gradu-avhandlingen i fråga fanns punkter där man inte hade följt forskningsetiska principer på det sätt som förutsätts av etiskt hållbar forskning. Utifrån utredningen konstaterades oredlighet i vetenskaplig verksamhet i form av plagiering, det vill säga olovligt lån.

Fall 3: Olovligt lån av material som skapats av någon annan konstaterades vara plagiering

I en GVP-anmälan inom det tekniska området misstänktes doktor A ha använt doktor B:s texter utan tillstånd och därmed gjort sig skyldig till avvikelser från god vetenskaplig praxis. Enligt anmälan om misstanke innehöll A:s text anmärkningsvärt mycket identisk text jämfört med B:s text. Dessutom misstänktes A också ha stulit B:s forskningsidé och -förfarande.

I sitt beslut ansåg universitetet att A:s verksamhet var klandervärd och konstaterade att A gjort sig skyldig till oredlighet i vetenskaplig verksamhet i form av plagiering.

Fall 4: Författarskapet hade kränkts i konferenspublikationen

År 2020 mottog universitetet en GVP-anmälan där man misstänkte att god vetenskaplig praxis kränktes i form av plagiering eller stöld och/eller kränkning i anslutning till författarskap inom det tekniska området. Enligt anmälan hade tre diplomarbeten kopierats till konferenspublikationen utan ändringar. Dessutom verkade det som om den misstänkte först hade lagt till sitt namn i konferenspublikationen, trots att de nya bidragen inte verkade ha en annan upphovsman än diplomarbetet.

I sitt beslut ansåg universitetet att man hade förfarit i strid med god vetenskaplig praxis, eftersom konferenspublikationerna inte på behörigt sätt hänvisade till de diplomarbeten som de grundade sig på och dessutom var konferenspublikationernas texter fullständigt kopierade från diplomarbetena i fråga. Utöver dessa ansåg universitetet att ordningsföljden för skribenterna i konferenspublikationerna hade angetts felaktigt.

Fall 5: En ofullständig referens hittades i forsknings- och rapporteringsverksamheten

Forskare A inom teknik misstänktes för försummelse i forsknings- och rapporteringsarbetet samt för vilseledande av den egna arbetsgemenskapen och finansiärerna. Misstanken innehöll bland annat misstankar om försummad dokumentering, bristfällig registrering och förvaring av resultat och forskningsmaterial, självplagiering, otillbörlig användning av andra resultat, plagiering, förfalskning eller snedvridning av resultaten och vilseledande presentation av resultaten.

Forskningsorganisationen beslutade utifrån förundersökningen att god vetenskaplig praxis hade kränkts i fråga om bristfällig hänvisning i anmälan om misstanke om GRK. Eftersom A medgav likgiltighet för god vetenskaplig praxis inleddes ingen egentlig utredning i ärendet. Det krävdes dock att han skulle vidta lämpliga åtgärder för att rätta till den bristfälliga hänvisningen.

***

Resten av de GVP-kränkningar som anmäldes till TENK 2021 gällde plagiering eller likgiltighet för god vetenskaplig praxis i lärdomsprov för högre yrkeshögskoleexamen.

3.3. BEGÄRDA OCH GIVNA GVP-UTLÅTANDEN FRÅN TENK

År 2021 var misstankar om kränkningar av god vetenskaplig praxis samt begärda och givna GVP-utlåtanden från TENK rekordmånga. År 2021 mottog TENK 37 nya begäran om utlåtande i anslutning till undersökningsprocesser för god vetenskaplig praxis.

Av dessa gällde sju lärdomsprov vid högre yrkeshögskola. Dessutom mottog TENK för första gången en begäran om utlåtande som gällde ett utlåtande om prövning som getts av den etiska kommittén för humanistiska vetenskaper. År 2021 gav TENK sammanlagt 23 utlåtanden. En av dessa gällde den etiska prövningen av humanistiska vetenskaper (IEEA). IEEA-sammanfattning av utlåtanden presenteras i punkt 4.2.

På grund av det stora antalet begäran om utlåtande överskreds den fem månader långa behandlingstiden, som uppges i GVP-anvisningen, i en del fall. För att underlätta rusningen höll TENK ett extra möte i november och stärkte sekretariatet med en visstidsanställd expert.

Sammanfattningar av de GVP-utlåtanden som TENK gav 2021 presenteras i punkt 3.4.

TENK:s utlåtanden, antal (inom parentes antalet begäran om utlåtande och utlåtanden om högre YH-lärdomsprov)	2021	2020	2019	2018	2017
Mottagna nya begäranden om utlåtande i anslutning till GVP-processen	37 (7)	14 (2)	23 (10)	16 (2)	9 (0)
Givna utlåtanden i anslutning till GRK-processen; även andra begäranden om utlåtande utöver de i föregående punkt ingår	22 (0)	13 (0)	22 (12)	9 (0)	10 (0)
Andra expertutlåtanden än sådana som hänför sig till GVP-processer	1	7	1	2	1

Tabell 2: Antalet utlåtanden från forskningsetiska delegationen per år (inom parentes antalet begäran om utlåtande och utlåtanden om högre YH-lärdomsprov).

3.4. SAMMANDRAG AV GVP-UTLÅTANDEN GIVNA AV TENK

Utlåtande 1 (TENK 2021:1): Förundersökningen om misstanke om plagiering av faktabok grundade sig inte på GVP-anvisningar

En grupp forskare misstänkte att den humanistiska faktaboken som professor A och docent B publicerade innehöll plagiering och så kallad självplagiering. Universitetet beslöt i sin förundersökning att A och B hade gjort sig skyldiga till likgiltighet för god vetenskaplig praxis, men gärningen nådde dock inte upp till allvarlighetsgrad plagiering. På grund av verkets återpubliceringsnatur konstaterades inte heller plagiering av sig själv i fallet. I sin begäran om utlåtande framförde forskarna till TENK sitt missnöje med den genomförda GVP-processen, och de bestred också de centrala resultaten av förundersökningen.

I sitt utlåtande ansåg TENK att förutredningen i anslutning till misstanke om plagiering inte var tillräckligt omfattande och att den inte hade grundat sig på GVP-anvisningen. Enligt TENK måste således universitetet inleda en egentlig undersökning i ärendet, eftersom misstanken om oredlighet i den vetenskapliga verksamheten inte helt kunde uteslutas. Dessutom bör

universitetet i fortsättningen instruera de förundersökare som utsetts för GVP-processen att ta stöd av GVP-anvisningen. Anvisningen är bindande för forskare som skriver faktaböcker oberoende av deras vetenskapliga grad eller publikationsform.

Utlåtande 2 (TENK 2021:2): Handledaren för avhandlingen hade inte gjort sig skyldig till någon GVT-kränkning i tvisten om upphovsrätten

Doktorand i naturvetenskap (biomedicin) X misstänkte att professor A och forskardoktor B, som handlett hans avhandling, hade manipulerat flera artiklars författarlistor, bland annat genom att ta med personer vars bidrag inte var tillräckliga för att få erkännande som författare. Misstanken gällde fyra gemensamma artiklar och ett opublicerat manuskript. X var själv skribent i två artiklar och i manuskriptet och ansåg att han också borde ha lagts till i listan över författare till andra artiklar.

X var missnöjd med universitetets beslut enligt vilket ingen hade gjort sig skyldig till GVP-kränkning i ärendet.

Enligt TENK:s anvisningar ska alla parter komma överens om principerna för författarskap i forskningsprojektet innan forskningen inleds. Avtalet ska ses över och kompletteras allteftersom projektet framskrider. Projektledaren eller den ansvariga forskaren ansvarar för avtalet.

Manipulering av författarskap är i GVP-anvisningen ett exempel på ett oansvarigt förfarande, som i sin allvarligaste form kan vara en GVP-kränkning. Att underskatta andra forskares andel i publikationerna kan enligt GVP-anvisningen också betraktas som försummelse av god vetenskaplig praxis. För att en GVP-kränkning ska kunna konstateras i ett sådant fall ska den misstänktes verksamhet uppvisa grov försummelse och vårdslöshet i olika skeden av undersökningen. Enligt TENK hade ärendet utretts grundligt under förundersökningen och med beaktande av etablerad praxis inom de olika vetenskapsområdena. För varje artikel som nämndes i anmälan hade de omständigheter som inverkade på upprättandet av författarlistan utretts på ett tillräckligt sätt och de misstänkta agerande visade inte på sådan grov vårdslöshet eller oaktsamhet i olika skeden av undersökningen att kännetecknen för GVP-kränkning skulle ha uppfyllts.

Utlåtande 3 (TENK 2021:3): Felet i doktorsavhandlingen var större än en enstaka post i källförteckningen, men inte så allvarligt att det skulle ha varit fråga om en GVP-kränkning. De korrigerande åtgärderna var tillräckliga.

A misstänkte att B:s doktorsavhandling inom humaniora innehöll felaktig information och en felaktigt markerad källhänvisning, varför avhandlingen borde tas bort. Universitetet gjorde en förundersökning i ärendet enligt vilken det fanns ett fel i källförteckningen, men det var inte så betydande att

doktorsavhandlingen borde ha bedömts på nytt. B hade inte heller kränkt god vetenskaplig praxis. B hade kontaktat biblioteket för att korrigera felet i doktorsavhandlingen.

A var missnöjd med beslutet enligt vilket ingen hade gjort sig skyldig till GVP-kränkning och yrkade att doktorsavhandlingen skulle förkastas.

TENK instämde i A:s åsikt att det var fråga om ett större fel än en enstaka post i källförteckningen, men ansåg ändå att B hade getts en förklaring enligt vilken det var fråga om en teknisk misstolkning som upprepades i de olika delarna av forskningstexten. Enligt TENK:s uppfattning var det inte fråga om en sådan grov försummelse eller vårdslöshet som skulle ha gett anledning att granska ärendet som en GVP-kränkning.

Enligt TENK var de åtgärder som vidtagits för att rätta till saken tillräckliga. TENK ansåg dock att även de elektroniska versionerna av doktorsavhandlingen måste kompletteras med ett meddelande om korrigeringen.

Utlåtande 4 (TENK 2021:4): Att inte hänvisa till en studie inom samma ämne i en pro gradu-avhandling var inte en GVP-kränkning

A misstänkte att B:s plagierat honom/hennes lärdomsprov som publicerades 2007 i B:s pro gradu-avhandling inom det tekniska området. Enligt A var rubriken, den huvudsakliga forskningsuppgiften och en del av innehållet i B:s avhandling mycket likadana som i hans avhandling inom samma område. Enligt A borde han nämnas som en andra författare till arbetet. Universitetet utförde en förundersökning i ärendet enligt vilken avhandlingen inte innehöll plagiat.

När man bedömer om det har skett en kränkning av god vetenskaplig praxis ska man vid bedömningen tillämpa den GVP-anvisning som gällde vid tidpunkten för händelsen. Den misstänkta plagieringen som nu granskas hade enligt A skett 2011. I detta fall skulle alltså TENK:s GVP-anvisning från 2002 tillämpas.

Enligt anvisningen avses med olovligt lån (plagiarism) den allvarligaste formen av GVP-kränkning, oredlighet i vetenskaplig verksamhet. Det innebär att presentera en forskningsplan, ett manuskript, en artikel eller någon annan text eller del av den som sin egen.

För att ett fall av plagiering ska konstateras ha skett i en GVP-process måste gärningen både uppfylla kännetecknen för plagiering, dvs. olovligt citat, och vara avsiktlig och medvetet vilseledande för det vetenskapssamfundet.

Att underskatta andra forskares andel i publikationerna kan enligt GVP-anvisningen också vara likgiltighet för god vetenskaplig praxis. För att en GVP-kränkning ska kunna konstateras i ett sådant fall ska den misstänktes verksamhet utöver kännetecknen för likgiltighet även visa grov försummelse och vårdslöshet i olika skeden av undersökningen.

TENK anser att det att man låter bli att hänvisa till en enskild undersökning som behandlar samma ämnesområde inte är sådan oredlighet eller likgiltighet som beskrivs i GVP-anvisningen och som skulle uppfylla kännetecknen för GVP-kränkning. I ärendet framfördes inte heller i övrigt någon sådan grov försummelse eller oaktsamhet i anslutning till B:s verksamhet som skulle ge anledning att granska ärendet som en GVP-kränkning. Således instämde TENK med förutredarens åsikt att det inte var fråga om en GVP-kränkning.

Utlåtande 5 (TENK 2021:5): I den gemensamma artikeln hade man gjort en ofullständig och osaklig hänvisning till författarens tidigare sampublikationer. Kännetecknen för plagiering uppfylldes dock inte.

Professor A misstänkte att forskare B inom teknik hade plagierat en gemensam artikel i ett av bokens kapitel och markerat X som den första författaren utan dennes samtycke. Universitetet gjorde en egentlig undersökning i ärendet efter att ha fått TENK:s utlåtande 2019:18. I den egentliga undersökningen framkom att ärendet omfattade sammanlagt fyra publikationer som alla behandlade samma undersökningsresultat. B var författare i alla fyra publikationer. X påträffades inte i samband med den egentliga undersökningen.

Enligt rektorns beslut hade B gjort sig skyldig till både likgiltighet för god vetenskaplig praxis och plagiering. För att korrigera följderna av GVP-kränkningen beslöt rektorn att universitetet kontakter förläggarna för att avlägsna både artikeln och kapitlet i boken från publikationen.

C, medförfattare i den gemensamma artikeln var missnöjd med rektorns beslut att kontakta förläggaren och bad TENK om ett utlåtande i ärendet. TENK har behandlat ärendet i sitt utlåtande TENK 2021:22.

Enligt TENK hade man i artikeln på ett bristfälligt och osakligt sätt hänvisat till tidigare undersökningsresultat. Kännetecknen för plagiering uppfylldes dock inte, eftersom B var författare i varje artikel som rörde ärendet. Det konstaterade fusket kunde således inte användas som grund för att avlägsna artikeln från publikationskanalen.

TENK gav också ett annat utlåtande om samma beslut av rektorn (TENK 2021:22).

Utlåtande 6 (TENK 2021:6): Även listan över personer som gjort de översatta versionerna skulle korrigeras. I rektorns beslut borde man ha namgett de som gjort sig skyldiga till GVP-kränkning.

Forskare A misstänkte att forskarna B, C och D hade gjort sig skyldiga till likgiltighet för god vetenskaplig praxis, då de inte nämnde honom i förteckningen över redaktörer för en handbok som utarbetats utifrån en projektrapport för det pedagogiska området. A hade deltagit i planeringen av handboken men lämnat projektet innan handboken publicerades. Univer-

sitetet gav sitt första beslut i ärendet i mars 2017. Enligt beslutet var det inte fråga om ett GVP-ärende och ingen förutredning inleddes.

TENK gav på A:s begäran ett första utlåtande om detta beslut (TENK 2018:3), enligt vilket universitetet skulle inleda en förundersökning i ärendet i enlighet med GVP-processen.

Enligt förundersökningen hade ingen GVP-kränkning skett. A var missnöjd med beslutet och bad TENK om ett andra utlåtande (TENK 2019:19). I sitt utlåtande ansåg TENK att universitetet var tvunget att genomföra en egentlig utredning i enlighet med GVP-anvisningen. TENK ansåg också att den mycket långa tid som gick åt till att behandla misstanken om GVP vid universitetet var klandervärd.

På basis av den egentliga undersökningen fattade rektorn två beslut i ärendet. 1. i det första beslutet konstaterades att god vetenskaplig praxis hade brutits i fallet. Enligt beslutet borde A ha nämnts som en person som deltagit i sammanställningen av projektrapporten. I beslutet preciserades dock inte vem eller vilka som hade gjort sig skyldiga till GVP-kränkningen. 2. enligt det andra beslutet skulle A antecknas som en av handbokens sammanställare. Dessutom skulle publikationen förses med en anteckning som hänvisar till ovan nämnda rektorsbeslut.

A begärde ett utlåtande av TENK om huruvida universitetet har förfarit felaktigt i GVP-processen när man i sitt beslut lät bli att nämna den eller de instanser som gjort sig skyldiga till GVP-kränkningen. Dessutom bad A TENK bekräfta sin åsikt om att han också ska läggas till som upphovsman till de översatta versionerna av handboken. Enligt TENK kan man i beslutet om GVP-processen konstatera eventuell likgiltighet eller oredlighet. Dessutom ska det i beslutet anges vem eller vilka som har gjort sig skyldiga till kränkningen för att de eventuella påföljderna av kränkningen ska riktas mot de rätta instanserna. Enligt TENK skulle A:s namn också antecknas som en av publikationens sammanställare i alla översatta versioner av verket. I publikationerna skulle det läggas till en anteckning som hänvisar till rektorns beslut i ärendet.

Utlåtande 9 (TENK 2021:9): Medförfattaren kunde inte i efterhand ifrågasätta ordningen på författarna i den gemensamma artikeln

Enligt Professor A:s GVP-anmälan skulle stipendieforskare B inom det naturvetenskapliga området ha gjort sig skyldig till manipulering av upphovs personer genom att få sig själv till r. författare till flera författares gemensamma vetenskapliga artiklar. Av handlingarna framgick att A hade fungerat som handledare för B:s doktorsavhandling. I sin begäran om utlåtande visade A att han/hon var missnöjd med universitetets beslut enligt vilket B inte hade gjort sig skyldig till GVP-kränkning.

I sitt utlåtande konstaterade TENK att A hade godkänt att hans namn tillsammans med B:s namn fanns i författarförteckningen för den aktuella

gemensamma artikeln. Således kunde A inte i efterhand ifrågasätta B:s författarskap eller författarordning i artikeln i fråga. Universitetet ansågs ha undersökt ärendet enligt TENK:s anvisningar.

På ett allmänt plan konstaterade TENK att författare till gemensamma artiklar som publiceras i vetenskapliga tidskrifter tillsammans ska godkänna både artikelns innehåll och vems namn som antecknas i författarförteckningen. Enligt TENK:s anvisningar ska samförstånd nås senast i det skede då manuskriptet skickas för bedömning till publikationen i fråga. Därmed ska man på förhand komma överens om att författarskap och ansvaret för att det avtalet ligger framför allt hos ledaren för forskningsgruppen i fråga eller den forskare som ansvarar för projektet.

Utlåtande 10 (TENK 2021:10): Organisationens jäv- och misstanke om avvikelser från GVP

Professor A inom teknik misstänkte att universitetet X:s ledning hade gjort sig skyldig till att ha stulit hans forskningsidéer och -planer. Enligt A hade de förbjudit X:s personal att skriva nya gemensamma artiklar med honom, eftersom han inte längre var anställd av X. A hade dock inte i sin anmälan framfört att det i praktiken skulle ha skett stöld eller att de misstänkta skulle ha gjort sig skyldiga till andra GVP-kränkningar.

I sitt utlåtande ansåg TENK att när man publicerar sådana vetenskapliga manuskript där A gjort en betydande vetenskaplig insats bör följa god vetenskaplig praxis vid utövande av arbetsgivarens ledningsrätt. Dessutom konstaterade TENK att endast en namngiven person, inte organisationen, kan göra sig skyldig till en GVP-kränkning.

I sin begäran om utlåtande ansåg A också att X:s prorektor skulle ha varit jävig att fatta beslut i GVP-processen, eftersom den misstänkte var hans närmaste chef, dvs. rektorn. I denna fråga drog TENK också upp allmänna riktlinjer så att om forskningsorganisationens ledning är föremål för misstanke om GVP-kränkning är det mycket viktigt att säkerställa verksamhetsförutsättningarna för GVP-processerna, såsom beslutsfattandet. Då äventyras inte forskarnas eller de övriga parternas rättsskydd. TENK ansåg att GVP-processen i fråga hade genomförts enligt TENK:s anvisningar.

Utlåtande 11 (TENK 2021:11): Att utelämnat tackord i doktorsavhandlingens förord var inte en GVP-kränkning

Professor A hade fungerat som handledare för B:s doktorsavhandling inom det naturvetenskapliga området, och som medförfattare i alla separata publikationer av B:s doktorsavhandling. Dessutom hade B gjort de korrigeringar som A föreslagit i sammanfattningsdelen av sin doktorsavhandling. Därför anser A att han borde ha beaktats i förordet till doktorsavhandlingen i fråga. Eftersom så inte var fallet hade A gjort en anmälan om misstanke om

GVP-kränkning. A var missnöjd eftersom universitetet på basis av detta inte inledde en förundersökning.

Enligt universitetets beslut hade B själv kunnat bestämma vem och på vilka sätt han/hon hade uttryckt tacksamhet för i förordet till sin doktorsavhandling. Även om det var exceptionellt att disputeranden i detta sammanhang inte nämnde handledaren i sin doktorsavhandling, kunde man låta bli att inleda GVP-processen eftersom det inte var fråga om en GVP-kränkning. I sitt utlåtande instämde TENK i universitetets uppfattning.

Utlåtande 13 (TENK 2021:13): Lärarnas verksamhet på kursen krävde ingen etisk prövning. Rektorn fick flytta bedömningen av fallet till universitetets examensnämnd för behandling.

Enligt A hade universitetets ekonomilärare B och C använt en lagstridig uppgift i kursuppgiften. Enligt misstankarna förutsatte utförandet att den studerande avslöjade sådant som hör till hans eller hennes privatliv. Enligt A borde lärarna ha bett de studerande om ett informerat samtycke. Enligt honom hade lärarna inte heller etiska kommitténs tillstånd att utföra psykologiska mätningar, tester, undersökningar, enkäter eller datainsamlingar.

Universitetets rektor beslöt att låta bli att inleda en förundersökning och ansåg att universitetets beslut om undervisning och undervisningsverksamhet inte hör till GVP-anvisningens tillämpningsområde. A var missnöjd med rektorns beslut och bad om att höra TENK:s syn på saken.

Forskningens och undervisningens frihet omfattas av universitetets autonomi och TENK har inte behörighet i frågor som gäller undervisningens innehåll. Forskarna ska dock iaktta god vetenskaplig praxis när de arbetar som lärare och handledare. Praxisen gäller förutom forskning även undervisningsmaterial.

Efter att ha fått A:s meddelande hade universitetet utrett att det var fråga om en studieprestation i anslutning till kursen, inte om datainsamling för forskningsändamål. Således har verksamheten i fråga om prövningen inte omfattats av TENK:s anvisningar.

Enligt TENK hade rektorn använt sig av den prövningsrätt som GVP-anvisningen gett honom i fråga om på vilka motiverade grunder man kan låta bli att inleda en GVP-förundersökning och överföra ärendet till en annan process för behandling, i detta fall till universitetets examensnämnd.

Utlåtande 15 (TENK 2021:15): Bedrägeri konstaterades vid användning av en artikel vid för marknadsföring av hälsotest, som inte blivit referentgranskad.

I den GVP-process som utredde ärendet följdes GVP-anvisningen. Läkare A hade riktat sina misstankar mot författarna till den gemensamma medicinska artikeln, universitetet X:s forskare B och C. De misstänktes ha använt den

aktuella icke-peer review-granskade artikeln för att motivera hälsotestet med vetenskaplig validering. Under den GVP-process som universitetet X inledde i ärendet publicerade B och C tillsammans med den kontroversiella artikeln till väsentliga delar en artikel med samma innehåll, som i sin tur klarade referentgranskningen.

Enligt den egentliga utredningen hade X-universitetets rektor beslutat att B och C gjort sig skyldiga till flera GVP-kränkningar. Dessa omfattade oredligheter, som uttryckte sig som en snedvridning av observationer samt likgiltighet, där det var fråga om vilseledande rapportering av forskningsresultaten eller de metoder som användes och därmed vilseledande rapportering. De misstänkta konstaterades också ha gjort sig skyldiga till att vilseleda allmänheten i fråga om sin egen undersökning.

Däremot konstaterades ingen GVP-kränkning i den etiska prövningen som provundersökningen krävde. Eftersom endast B och C enligt rektorn hade haft helhetsansvaret och uppfattningen om genomförandet av undersökningen, ansågs de övriga medförfattarna till de omtvistade samartiklarna inte ha varit delaktiga i GVP-kränkningen. B och C bestred i sin begäran om utlåtande GVP-kränkningarna till TENK. Enligt dem var bakgrunden till anmälan en vetenskaplig dispyt mellan dem och A.

I begäran om utlåtande ifrågasattes GVP-utredningsgruppens sakkunskap och det framfördes misstanke om jäv bland dess medlemmar i anslutning till den kommersiella konkurrenssituationen mellan dem samt B och C. TENK bedömde dock att utredningsgruppens verksamhet är ändamålsenlig. Som slutsats av sitt utlåtande konstaterade TENK att universitetet hade genomfört den aktuella GVP-processen enligt TENK:s anvisningar. TENK tog inte ställning till de frågor som de som begärde utlåtandet kallade vetenskapliga tvister.

Utlåtande 16 (TENK 2021:16): I rapporten från den beställda undersökningen konstaterades plagiering och man uppmanades ange namnen på de inblandade

Företag X misstänkte att man i rapporten från den beställda undersökningen inom teknikområdet, som företaget A gjort, hade expanderat författarförteckningen, gjort sig skyldig till plagiering och försummat att namnge de inblandade samt förvrängt undersökningsresultaten. Dessutom misstänkte företaget X arbetsgruppens sakkunskap och om GVP-processen var korrekt i den egentliga utredningen som företaget A genomförde.

I ett beslut som grundade sig på en egentlig utredning av företaget A:s verkställande direktör konstaterades att en GVP-kränkning hade skett i fråga om plagiering. I beslutet utsågs dock inte personer som var delaktiga i plagieringen, även om TENK hade föreslagit detta redan i sitt tidigare utlåtande. Enligt verkställande direktörens beslut skedde ingen annan verksamhet som

strider mot god vetenskaplig praxis som företaget X misstänkte. Några brister konstaterades inte heller i den egentliga utredningsgruppens sakkunskap eller i GVP-processen.

TENK konstaterade att plagieringen, det vill säga GVP-kränkningen, skett och gav företag A en ny uppmaning att namnge de delaktiga. TENK konstaterade inga andra GVP-kränkningar som företaget X misstänkte. TENK uppmanade dock företaget A att i fortsättningen fästa uppmärksamhet vid ansvarsfördelningen och överenskommelsen om skrivande i projekten, samt gav en anmärkning om små brister som framkommit i den egentliga utredningen och som inte hade någon betydelse för resultatet av GVP-processen.

Utlåtande 17 (TENK 2021:17): Doktorsavhandlingens handledare försvårade inte doktorsavhandlingen på ett osakligt sätt

Doktorand X i humanistiska vetenskaper misstänkte professor A, som fungerade som handledare för hans/hennes doktorsavhandling, för osakligt försvårande av dennes doktorsavhandling. Enligt X hade A ifrågasatt kompetensen i hans/hennes arbete och föreslagit sådana ändringar i manuskriptet som var avsett som delpublication, att de försvårade och fördröjde publiceringen. Universitetet fattade ett beslut enligt vilket A inte gjort sig skyldig till en GVP-kränkning, som X misstänkte, utan att det hela var en kritisk bedömning som ingick i handledningen av doktorsavhandlingen och där syftet hade varit att främja X:s doktorsavhandling. X var missnöjd med universitetets beslut och bad TENK om ett utlåtande.

I sitt utlåtande tog TENK inte ställning till meningsskiljaktigheterna mellan parterna i fråga om doktorsavhandlingens kompetens, eftersom vetenskapliga tolknings- och bedömningsmeningsskiljaktigheter är en del av den vetenskapliga debatten och inte kränker god vetenskaplig praxis. TENK grundade sitt utlåtande på punkten i GVP-anvisningen, enligt vilken det i forskningsarbetet kan förekomma andra oansvariga förfaranden, av vilka ett exempel är ”att försvåra en annan forskares arbete på övrigt osakligt sätt”. Enligt anvisningen kan sådana förfaranden i värsta fall uppfylla kännetecknen för GVP-kränkning. Utgående från det material som TENK hade tillgång till kunde man inte dra slutsatsen att A skulle ha gjort sig skyldig till ett sådant förfarande. TENK instämde således i universitetets beslut att det inte var fråga om en GVP-kränkning.

Utlåtande 18 (TENK 2021:18): Användningen av artikelns källor var oansvarig men bröt inte mot GVP. TENK gav inget utlåtande på förhand gällande innehållet i doktorsavhandlingen.

A misstänkte att doktoranden B inom juridik hade uppgett en vilseledande beskrivning av ämnet i hans/hennes doktorsavhandling och därmed fått forskningstillstånd för sekretessbelagt material. B hade publicerat en artikel

där han inte berättade att den grundade sig på material som erhållits med hjälp av forskningstillstånd. A hade utrett att han/hon i sin ansökan om forskningstillstånd enligt A:s åsikt hade uppgett ett annat ämne än vad B hade undersökt. A misstänkte också att B på samma sätt hade vilselett finansieraren i sin stipendieansökan och att professor emeritus C, som fungerat som B:s handledare, hade gett B förordande utlåtanden med vetskap om dennes verksamhet. Universitetet utförde en förundersökning i ärendet enligt vilken GVP inte hade kränkts. A var missnöjd med beslutet och bad TENK om ett utlåtande i ärendet.

I sitt utlåtande konstaterade TENK på ett allmänt plan att det är forskarens ansvar att se till att han eller hon använder det forskningsmaterial som han eller hon skaffat med tillstånd för det ändamål för vilket han eller hon har ansökt om tillstånd och för vilket det har beviljats. B hade i sina ansökningar om forskningstillstånd meddelat att han kommer att använda materialet i sin doktorsavhandling om ämnet X. För detta ändamål har han också fått forskningstillstånd. Enligt TENK borde B ha lyft fram att det material som erhållits med forskningstillstånd utnyttjas i artikeln. B hade dock förtydligat användningen av källorna i den senare diskussionen om artikeln.

Till denna del ansåg TENK att B:s verksamhet kunde anses vara oansvarig. Det var dock inte så grovt eller vårdslöst att det kunde anses vara oredlighet eller likgiltighet för GVP enligt definitionen i GVP-anvisningen. Eftersom GVP-processen ska granska händelserna innan anmälan om misstanke lämnas in, uttalade sig TENK inte proaktivt om innehållet i B:s doktorsavhandling och till exempel om hur ovan nämnda material kommer att användas i doktorsavhandlingen.

På ett allmänt plan ansåg TENK att det är ganska vanligt att, under skrivandet av doktorsavhandlingen, precisera forskningsämnet och avgränsningen det, och att det inte i sig bryter mot GVP. I samband med förundersökningen hade B meddelat att han kommer att inkludera artikeln som en del av sin doktorsavhandling om detta ämne. Enligt förundersökningen skulle användningen då vara ändamålsenlig. TENK instämde i denna uppfattning.

Utlåtande 19 (TENK 2021:19): De motiveringar för stöld som konstaterades i GVP-processen var inte tillräckliga

Universitetet undersökte en anmälan enligt vilken en projektansökan, som utarbetats av professor A och hans arbetsgrupp inom humaniora, skulle ha plagierat docent B:s forskningsplan inom samma vetenskapsområde och stulit dennes forskningsidé. På basis av den egentliga undersökningen fattade universitetets rektor ett beslut enligt vilket A gjort sig skyldig till att ha stulit B:s forskningsidé. TENK tog emot A:s begäran om utlåtande, enligt vilken påståendena om GVP-kränkning inte hade styrkts och att man i GVP-undersökningen inte hade följt TENK:s anvisningar.

I sitt utlåtande drog TENK upp riktlinjer. Eftersom en GVP-kränkning genom stöld är ytterst allvarligt, så bör motiveringarna vara obestridliga. Eftersom så inte var fallet avvek TENK:s bedömning från universitetets beslut att A inte hade gjort sig skyldig till stöld. A borde dock ha informerat B om den omtvistade projektansökan. Det hade förekommit brister i GVP-processen bland annat i hörandet av parterna.

Utlåtande 21 (TENK 2021:21): Jäv i beslutfattandet under GVP-processen

TENK mottog professor A:s begäran om utlåtande, där man uttryckte missnöje med universitetets sätt att behandla misstanke om GVP-kränkning. A:s misstanke riktades mot direktör B, eftersom B inte hade hört A i samband med förundersökningen. A föreslog också att rektor C skulle ha varit intressejävig att fatta beslut i ärendet i fråga.

Enligt GVP-anvisningen är en av de centrala utgångspunkterna för god vetenskaplig praxis att forskarna avhåller sig från alla beslutssituationer som gäller vetenskap och forskning, om det finns skäl att misstänka att de är jäviga. Jäv är dock inte en GVP-kränkning enligt GVP 2012-anvisningen. Enligt TENK hade C enligt eget övervägande antingen kunnat åberopa jäv eller låtit bli i den GVP-process som A inlett, eftersom den misstanke som behandlades inte riktades mot honom/henne.

TENK konstaterade att B inte hade gjort sig skyldig till GVP-kränkning och att X hade utfört GVP-processen enligt TENK:s anvisningar.

Utlåtande 22 (TENK 2021:22): I den gemensamma artikeln hade man gjort en ofullständig och osaklig hänvisning till författarens tidigare sampublikationer. Kännetecknen för plagiering uppfylldes dock inte.

Professor A misstänkte att forskare B inom teknik hade plagierat en gemensam artikel i ett av bokens kapitel och markerat X som den första författaren utan dennes samtycke. Universitetet gjorde en egentlig undersökning i ärendet efter att ha fått TENK:s utlåtande 2019:18. I den egentliga undersökningen framkom att ärendet omfattade sammanlagt fyra publikationer som alla behandlade samma undersökningsresultat. B var författare i alla fyra publikationer. X påträffades inte i samband med den egentliga undersökningen.

Enligt rektorns beslut hade B gjort sig skyldig till både likgiltighet för god vetenskaplig praxis och plagiering.

B var missnöjd med rektorns beslut och bad om TENK:s utlåtande. Enligt B beaktade man inte skillnaden mellan originalpublikationen (contributed article), bokens kapitel (book chapter) och översiktsartikeln (survey) i den egentliga utredningen. Enligt B innehåller endast originalpublikationer forskningsresultat som inte publicerats tidigare. I publikationer som översiktsartikeln är det inte brukligt att hänvisa till bokens kapitel som sammanfattar

resultaten av originalpublikationerna. Enligt B hördes han/hon inte heller korrekt under processen.

TENK har även behandlat ärendet i sitt utlåtande TENK 2021:5. Enligt TENK borde både översiktsartikeln och bokens kapitel gjort en tydligare hänvisning till de originalpublikationer där bilderna och tabellerna publicerats för första gången. Hänvisningen till tidigare undersökningsresultat var till denna del bristfällig och osaklig, och B hade till dessa delar gjort sig skyldig till likgiltighet för GVP. Enligt TENK:s uppfattning uppfylldes dock inte kännetecknen för plagiarism. Till övriga delar hade universitetet utfört den egentliga undersökningen enligt GVP-anvisningen.

Utlåtande 23 (TENK 2021:23): Författaren till fackboken har inte agerat i strid med god vetenskaplig praxis

Universitetsdocent i humanistiska vetenskaper A skrev en bok som genomgick en referentgranskning och publicerades i en vetenskaplig publikationsserie. Enligt X, en person utanför universitetet, hade man i boken felaktiga refereringar till källhänvisningar, använt icke-vetenskapliga källor utan källkritik och vilselett läsarna genom att dölja uppgifterna. I sin anmälan om misstanke om GVP-kränkning till universitetet misstänkte X att A hade hittat på, förvanskat iakttagelser och uttryckt annan likgiltighet för god vetenskaplig praxis.

Universitetet fattade ett beslut enligt vilket A inte var ansvarig för de GVP-kränkningar som X misstänkte, eftersom inexaktheterna i boken var av ringa betydelse. Dessutom gällde en del av X misstankar tolkningsmässiga skillnader som inte är forskningsetiska frågor. X var missnöjd med universitetets beslut och bad om TENK:s utlåtande rörande GVP-processen och beslutet. Enligt de handlingar som TENK fått hade universitetet behandlat misstanken på behörigt sätt. TENK instämde också i universitetets beslut att A inte hade agerat i strid med god vetenskaplig praxis, eftersom den misstänkta verksamheten inte var ett tecken på grov försummelse enligt GVP-anvisningen, och att en del av misstankarna gällde andra än forskningsetiska frågor.

4.

ETISK PRÖVNING AV HUMANISTISKA VETENSKAPER

4.1. ETISKA KOMMITTÉER INOM HUMANISTISKA VETENSKAPER OCH KOORDINERING AV DEM

TENK koordinerar den etiska prövningen av humanistiska vetenskaper (IEEA) i Finland och främjar samarbetet mellan de regionala och organisationsspecifika etiska kommittéerna för humanistiska vetenskaper.

Kommittéernas uppgift är att på forskarnas begäran ge förhandsutlåtanden om etiken i forskningsplaner och om andra risker som ingår i forskningen. Grunden för utvärderingen är TENK:s anvisning om etiska principer för humanforskning och etikprövning inom humanvetenskaper i Finland (2019), som organisationerna har förbundit sig att följa. Anvisningen har utarbetats tillsammans med vetenskapssamfundet.

TENK:s byrå följer upp situationen för prövningarna genom att årligen samla in information om de fall som kommittéerna behandlat och uppdatera kommittéernas kontaktlista. Sammanlagt hade 77 organisationer förbundit sig till den etiska anvisningen för humanvetenskaper i slutet av 2021.

Medvetenheten om behovet av begäran om utlåtanden ökar fortfarande tydligt. Kommittéerna dryftar frågor som gäller dataskydd och materialhantering. Komplexiteten i mångvetenskapliga, internationella forskningsprojekt orsakar också mycket arbete i bedömningsprocessen.

Kommittéerna ombeds ofta ge ett utlåtande om utgivarens krav även i fall där en etisk prövning enligt TENK:s anvisningar inte krävs. I sådana fall har den som begärt utlåtandet endast kunnat få en beskrivning av Finlands system, som forskaren om han eller hon så önskar kan skicka till exempel till tidskriften. För dessa situationer kan man på TENK:s webbplats ladda ner en mall som kan användas av de organisationer som förbundit sig.

Den 21 april 2021 ordnade TENK ett diskussionstillfälle på webben för kommittéerna för etisk prövning av humanvetenskaper. Temat för diskussionsmötet var forskning i sociala medier ur perspektivet etisk prövning av humanvetenskaper (BILAGA 5).

Fall som behandlats av etiska kommittéer inom humanvetenskaper, antal	2021	2020	2019	2018	2017
Begäran om utlåtande om etisk prövning	589	432	432	468	412
Givna utlåtanden från etiska kommittéer	582	395	389	457	385
Negativt utlåtande ¹	3	7	0	13	27
Inget utlåtande har getts (prövningen ansågs inte nödvändig eller begäran om utlåtande hänvisades till en annan kommitté)	36	21	36	26	35
Organisationer som svarat på TENK:s uppföljningsenkät	34	25	27	24	30

Tabell 3: Antalet fall som behandlas av etiska kommittéer för humanvetenskaper per år.

4.2. TENK:S UTLÅTANDEN OM ETISK PRÖVNING AV HUMANVETENSKAPER

I TENK:s anvisningar om *Etiska principer och etisk prövning* av humanvetenskaper i Finland konstateras att den som begär ett utlåtande om prövningen kan be TENK om ett utlåtande, om han eller hon inte godkänner det beslut som den etiska kommittén för humanvetenskaper fattat eller de ändringsförslag som ingår i utlåtandet. Vid sitt möte den 15.4.2021 godkände TENK en åtgärdslinje där man fastställer hur TENK behandlar begäran om utlåtande som kommer till dem. Den första begäran om utlåtande om ett prövningsutlåtande från den etiska kommittén för humanvetenskaper som inkommit till TENK behandlades i TENK i enlighet med åtgärdslinjerna. Ett sammandrag av TENK:s IEEA-utlåtande presenteras nedan.

1 År 2019 och därefter avses med negativt utlåtande att man inte alls kunde ge ett positivt utlåtande eller att de korrigeringar som krävdes i forsk-

1 År 2019 och därefter avses med negativt utlåtande att man inte alls kunde ge ett positivt utlåtande eller att de korrigeringar som krävdes i forskningsplanen inte har gjorts eller att tilläggsmaterial som begärts för begäran om utlåtande inte har lämnats in. Före 2019 innehåller antalen också fall där begäran om utlåtande har returnerats med ovillkorliga rättelseyrkanden.

ningsplanen inte har gjorts eller att tilläggsmaterial som begärts för begäran om utlåtande inte har lämnats in. Före 2019 innehåller antalen också fall där begäran om utlåtande har returnerats med ovillkorliga rättelseyrkanden.

IEEA-utlåtande, utlåtande 14 (TENK 2021:14): Etiska kommittén för humanvetenskaper hade delvis tolkat TENK:s anvisningar felaktigt, men i enlighet med dem när den begärde tilläggs-motiveringar och kompletteringar i bilagorna till ansökan

Forskarna A och B inom humaniora bad om TENK:s utlåtande om utlåtandet från universitetets etiska kommitté för humanvetenskaper. I utlåtandet hade det fastställts att personer under 15 år inte kunde delta i undersökningen utan att vårdnadshavaren informerades. Kommittén hade bett om starkare grunder för att inte informera vårdnadshavarna. Dessutom hade kommittén begärt att en samtyckesblankett och ett dataskyddsmeddelande skulle bifogas ansökan.

Enligt forskarna var avsikten att den planerade undersökningen skulle genomföras som en enkät och dess ämne var sådant att vårdnadshavarna inte kunde informeras. Enligt forskarna var dataskyddsmeddelandet inte nödvändigt, eftersom avsikten var att rikta enkäten till ett stort antal respondenter och avsikten inte var att samla in deltagarnas personuppgifter. Enligt TENK är det motiverat att en person under 15 år deltar i undersökningen utan separat samtycke från vårdnadshavaren eller att denna informeras, om man samlar in omfattande information som inte kan undersökas på annat sätt. Då ska en etisk prövning göras för undersökningen och forskaren ska motivera orsaken till att vårdnadshavarens samtycke eller information inte är möjlig. Dessutom skall det säkerställas att undersökningen inte skadar dem som undersöks och att de minderåriga som begärs att bli undersökta kan förstå temat för studien och vad som konkret krävs av dem för att delta i undersökningen.

I detta fall var temat för undersökningen enligt TENK:s uppfattning sådant att det var motiverat att inte begära samtycke av vårdnadshavarna. Således tillämpades anvisningar om prövning på ämnet. Kommittén hade ändå handlat i enlighet med TENK:s anvisningar när den begärde tilläggs-motiveringar och komplettering av bilagorna till ansökan, vilka delvis var bristfälliga även efter kompletteringen. Forskarna bör till exempel beakta att identifierbar information kan samlas in från bakgrundsinformation och svar, även om deltagarna har instruerats att inte ge identifierbar information.

Att inkludera bilagor enligt TENK:s anvisningar i ansökan samt en noggrannare bedömning av kriterierna skulle ha underlättat den etiska kommitténs prövningsarbete och förebyggt centrala meningsskiljaktigheter om tolkningen samt påskyndat behandlingen av utlåtandet och inledandet av undersökningen.

5.

INTERNATIONELL VERKSAMHET

FORSKNINGSETISKA DELEGATIONENS generalsekreterare **Sanna-Kaisa Spoo**, har sedan 2018 varit ordförande för det europiska nätverket för forskningsetik ENRIO (European Network of Research Integrity Offices). Som sekreterare i ENRIO fungerar TENK:s koordinator för internationella ärenden **Kalle Videnoja**. TENK hör till ENRIO:s grundande medlemmar tillsammans med 15 andra europeiska forskningsetiska aktörer på nationell nivå. I slutet av 2021 hade ENRIO-nätverket 32 medlemsorganisationer från olika länder i Europa.

Ett av TENK:s centrala mål under ENRIO-ordförandeskapet var att grunda en internationell serie ENRIO-kongresser som behandlar praktiska frågor inom forskningsetik. TENK ordnade den första ENRIO-kongressen som ett virtuellt evenemang 27–29.9.2021 då koordinator **Anni Sairio** fungerade som kongressekreterare. Forskningsetiska delegationen fungerade som ENRIO-kongressens huvudarrangör med Aalto-universitetet som samarbetspartner.

TENK:s expert **Krista Varantola** fungerade som ordförande för kongressens programkommitté och kommitténs medlemmar var **Hjördis Czesnick** från Tyskland, **Vidar Enebakk** från Norge, **Joël Eyer** från Frankrike, **Nicole Föger** från Österrike, **Maura Hiney** från Irland, **Panagiotis Kavouras** från Grekland och **Helga Nolte** från Tyskland samt **Riitta Keiski**, **Iina Kohonen**, **Erika Löfström**, **Anni Sairio**, **Riitta Salmelin**, **Sanna-Kaisa Spoo** och **Kalle Videnoja** från Finland och TENK.

I kongressen deltog nästan 400 registrerade besökare från 32 olika länder. I diskussionerna under kongressen, som fokuserade på praktiska frågor inom forskningsetik, framhövdes särskilt olika synvinklar om främjande av forskningsetisk utbildning och god vetenskaplig praxis. Programmet omfattade 18 olika sessioner med sammanlagt 50 föredrag. Utöver dessa ingick nio workshoppar och 21 virtuella postföredrag i kongressens program.

Planeringsarbetet för ENRIO-kongressen inleddes 2019 och avsikten var ursprungligen att ordna den live i Otnäs i Esbo i slutet av 2020. På grund av coronapandemin flyttades kongressen först fram till nästa år och slutligen beslöt man att ordna hela kongressen på nätet 2021. Plattformen för kongressens virtuella evenemang skapades av den finländska arrangören av virtuella evenemang Prospectum LIVE. Även om det på grund av coronapandemin

fanns särskilda utmaningar i kongressarrangemangen, gav arrangemangen ändå TENK:s sekretariat en värdefull erfarenhet av produktion av virtuella evenemang och den utveckling som sker på det området. Nyttan av erfarenheten från ENRIO-kongressen upprepas när man i framtiden planerar tillgängliga, inkluderande och interaktiva evenemang, seminarier och utbildningar.

Nästa ENRIO-kongress ordnas i Paris 2023. Den franska forskningsetiska byrån OFIS och universitetet i Sorbonne ansvarar för arrangemangen.

År 2021 inledde TENK planeringen av en ENRIO-webbpublikation baserad på ENRIO-kongressen. Webbpublikationen publiceras 2022.

Utöver ENRIO-kongressen ordnade TENK sommaren 2021 ett mindre ENRIO-webbinarium som behandlade coronapandemins långsiktiga konsekvenser för forskningsetiken och förtroendet för vetenskapen.

Hösten 2021 fick TENK besök av Litauens forskningsombudsman under den 25–27.10.2021 som en del av mobilitetsprogrammet för den offentliga förvaltningen (The Nordic-Baltic Mobility Programme for Public Administration) mellan de nordiska och baltiska länderna. Med stöd av programmet besökte Litauens forskningsombudsman **Loreta Tauginiene** och experter **Monika Sernovaitė** och **Eglė Ozolinčiūtė** Finland.

Under besöket fördes diskussioner om Litauens och Finlands forskningsetiksystem samt om utvecklingen av systemen. Gästerna bekantade sig också med Finska vetenskapsakademin, vetenskapsrådgivningsmekanismen SOFI och verksamheten vid Finlands Akademis råd för strategisk forskning.

Under det gångna året deltog Forskningsetiska delegationen dessutom i Horisont Europa-projektansökningskonsortiet. Konsortiet beviljades 4,9 miljoner euro i finansiering för det treåriga PREPARED-projektet som inleds hösten 2022.

6.

PERSONAL OCH EKONOMI

ÅR 2021 ARBETADE generalsekreteraren, docenten, FD **Sanna-Kaisa Spoof** och sakkunnig konsttdoktor **Iina Kohonen** som heltidsanställda vid forskningsetiska delegationens sekretariat. Som deltidsanställda vid sekretariatet arbetade planerare FM **Terhi Tarkiainen** och byråsekreterare EK **Kaisu Reiss**. Efter att Tarkiainen blev tjänstledig från sitt arbete i augusti 2021 anställdes FM **Meri Vainiomäki** som vikarie. Sekretariatet bestod dessutom av koordinatör och ENRIO-kongressens kongressekreterare, docent, FD **Anni Sairio** samt koordinatör för internationella ärenden, ENRIO:s sekreterare PM **Kalle Videnoja**. Från och med den 16 augusti hjälpte dessutom assistenten, FM **Lien Nguyen**, med arrangemangen inför ENRIO-kongressen och internationella ärenden.

På grund av det hektiska året i samband med anhopningen av GVP-utlåtande visstidsanställdes docent för hälsofrämjande HVD **Minna Aittasalo**. Hon inledde sitt arbete som sakkunnig i augusti 2021 vid TENK:s sekretariat. I november 2021 började FD **Eero Kaila** som ny visstidsanställd expert vid sekretariatet. Han är vikarie för Kohonens under hennes tjänstledighet.

TENK:s sekretariat arbetade i anslutning till TSV:s kontor på adressen Snellmansgatan 13, Helsingfors. TSV erbjuder ekonomi- och personalförvaltning, nätförbindelser, IT-tjänster samt kontorslokaler åt TENK. En stor del av 2021 arbetade sekretariatet på distans på grund av coronapandemin.

***

Denna verksamhetsberättelse har godkänts vid Forskningsetiska delegationens möte 25.4.2022.

Riitta Keiski
Ordförande

Sanna-Kaisa Spoof
Generalsekreterare

REDAKTIONSARBETE: Meri Vainiomäki
OMBRYTNING: Anne Haapanen

TUTKIMUSEETTINEN
NEUVOTTELUKUNTA

FORSKNINGSETISKA
DELEGATIONEN

FINNISH NATIONAL BOARD ON
RESEARCH INTEGRITY TENK

www.tenk.fi